

Szubjektív látás

Lépték a Bálnában

KASZÁS GÁBOR

Új Budapest Galéria (Bálna Budapest), 2018. XII. 12. – 2019. II. 17.

A humán tudományok területén a lépték, az arány, végső soron az arányok rendjének története mindig is szoros összefüggésben állt a művészetekkel. A reneszánsz és az antik arányelméletekben, valamint Winckelmann munkásságában a szép kategóriájának egyik meghatározó szempontjaként bukkan fel az arány kérdése. Vitruvius *Tíz könyv az építészetről* című művében egy épület csakis akkor szép, ha minden része a megfelelő magasság- és szélességarányokkal rendelkezik. A római szerző úgy vélte, mindez a szobrászat és festészet mellett a természetre is igaz, amely „úgy alkotta meg az ember testét, hogy a koponya az állcsúcstól a homlok tetejéig és a haj eredetének aljáig egy tizedrész legyen.”¹ Vitruvius elméletét a reneszánsz is átvette. Luca Pacioli az építészetéről írott művében így folytatja elődje gondolatmenetét: „mert minden mérték s azok elnevezései is az emberi testből származnak, s benne található meg valamennyi proporció, amelyek révén Isten a természet legbensőbb titkait nyilvánítja ki.”² Az arányok általános, normatív értékrendjét aztán a 19. század hajnalán született esztétikai teóriák tették viszonylagossá. Ez a relativizálódás nem kis mértékben járult hozzá ahhoz, hogy Kant óta szinte minden esztétikai rendszer arra keresi a választ, miként is lehetséges szintézisalkotás a megismerés szétterjedettsége, atomizáltsága közepette.

Ha hihetünk Jonathan Crarynak, „a megfigyelő” kulturális szerepének átalakulásában úttörő szerepet játszott a 19. századi orvos- és természettudomány. A termelés és a fogyasztás ingajátékára épülő korai kapitalizmus logikája által táplált tudományos kutatószövegek, illetve az új technikai eszközökből olyan minták születtek, amelyek radikálisan alakították át a látásról való gondolkodást. A modernizmus logikája a koncentrációt folyamatosan irányító stratégiákat hozott létre, amelyek nem engedik nyugvópontra a szemet. Ez az új modell – Kant szintézisalkotó nézője helyett – egy olyan megfigyelőt feltételez, aki folyamatosan átalakul és fejlődik. A korai kapitalizmus kultúrájának képi logikája ugyanis „arra irányult, hogy folyamatosan feloldja az összekapcsoló szintézist, ami a fegyelmezett odafigyelés alapját képezte. A 19. és a 20. század kulturális logikája megköveteli, hogy természetesnek vegyük figyelmünk tárgyának gyors változtatását. A kapitalizmus mint nagy sebességű csere és körforgás elválaszthatatlan az emberi érzékelés alkalmazkodóképességétől, jóllehet nem tudjuk, vannak-e inherens biológiai vagy pszichológiai korlátai.”³

ÁMMER GERGŐ: *Dávid*, 2017, andezit, 135×45×45 cm

Fotó: Berényi Zsuzsa

fotó: Berényi Zsuzsa

KISS ADRIAN: *Oltár*, 2015, textil fémszerkezeten, világítóttestek, föld, 280×280×240 cm

Ez a folyamat – ahogy Cray fogalmaz, a „szubjektív látás” kialakulása – sok más mellett a korábbi normatív arány- és léptékrendszereket is viszonylagossá tette. Az arányoknak a természetben, valamint az emberi test matematikai és geometriai törvényszerűségeiben gyökerező tiszta rendje pedig lassan elhagyta a művészeti szcéna nyilvános helyszíneit, így a kiállítótereket

is. (Persze igaz az is, hogy nem feltétlenül a szépet keresi ott ma az ember.) Az új médiumok, valamint a látás kulturális szerepének átalakulásával az ábrázoló és az ábrázolt fokozatosan eltávolodtak egymástól. Közvetlen egymásba kapcsolódásuk megszűntével pedig az arány, illetve a lépték is tudományos problémává, esetünkben pedig leginkább grammatikai kérdéssé változott.

TRANKER KATA: *Antropológiai gyűjtemény III.*, 2018, vitrin asztalon, benne fotókvivágások, fa- és papírtárgyak, vitrin: 250×11×4 cm

fotó: Berényi Zsuzsa

Fotó: Berényi Zsuzsa

EMBER SÁRI: *Fej kőből I.*, 2018, vas tartóállvány, márvány, 130×90×60 cm;
Cím nélkül (Maszk No. 6), 2017, vas tartóállvány, márvány, 30×23×2 cm;
BIRKÁS ÁKOS: *Fej No. 75*, 1990, olaj, vászon, 190×143 cm

A tudományban és a kommunikációban elterjedő digitális technológiák az arány és a lépték viszonylagossá válásának folyamatát tovább gyorsították a 20. század végén. Míg egy évszázaddal korábban az érzéki tapasztalás többé-kevésbé elválaszthatatlan volt a megfigyelő testétől mint egységbe rendező tér- és időbeli entitástól, addig a virtuális valóság megjelenésével úgy tűnik, összemosódnak az érzéki és a mozgási ingerek is. Olyan közös platformot alkotnak, amelyben a test szubjektív koordinátái, és ezzel a testet alapul vevő arány- és léptékrendszerek is, végérvényesen felbomlanak.

Ez a rövid áttekintés talán kellő támpontot nyújt ahhoz, hogy miért is időszerű, ennek a – mind a megfigyelő, mind pedig a médium szempontjából – képlékennyé vált fogalomnak a vizsgálata. Vagy, gyakorlatiasabb oldalról közelítve: milyen formai, koncepcionális, illetve praktikus okai lehetnek annak, hogy a különböző léptékek és a szélsőséges méretek különösen hangsúlyossá válnak egy

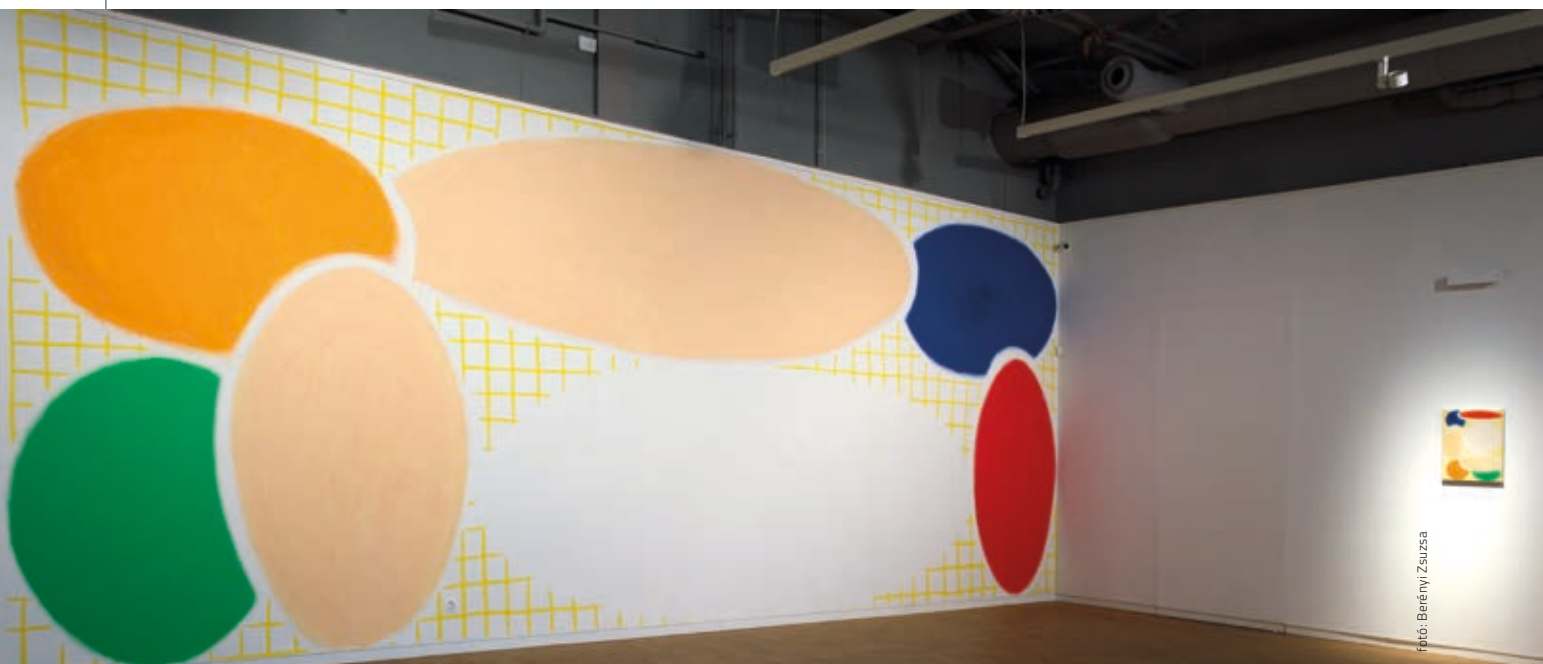
műnél? Az Új Budapest Galériában megrendezett *Lépték* című kiállítás kiválóan alkalmas az arány- és léptékvesztés jelenségei által megidézett „szubjektív látás” egzisztenciális vetületeinek vizsgálatára. A test, a tér és nem utolsó sorban az idő szándékolt vagy véletlen aránytévesztésén alapuló művek a fenti gondolatmenet értelmében ugyanakkor tükröt is tartanak elénk, ami saját létünk önmagán kívül vetettségét sugallja. Ennek a cseppet sem kellemes vagy éppen megnyugtató helyzetnek az elfogadása azonban nem várt előnyökkel is kecsegtet. Hisz a néző így sokkal könnyebben képes átadni magát a közel 30 bemutatott alkotás sokszínűségének, a humornak, az iróniának vagy éppen az érzékiségnek.

Jegyzetek

- 1 Marcus Vitruvius Pollio: *Tíz könyv az építészetről*. Ford.: Gulyás Dénes, Szeged, Quintus Kiadó, 2009, 70.
- 2 Leonardo da Vinci: *A festészetéről*, I. Bev.: Boskovits Miklós, Budapest, 1967, 25.
- 3 Jonathan Crary: *Az érzékelés modernizálása*. Ford.: Szabó Ottó. Forrás: <http://www.caesar.elte.hu/gondolat-jel/95/crary.html>

A cikk megjelenését a B. Braun támogatta.

KIRÁLY ANDRÁS: *Double*, 2018, akril, vászon, 50×40 cm

Fotó: Berényi Zsuzsa